

"Gudenåen er Danmarks stolthed" – eller 10 kolde fra kassen!

Lars Vedsø, formand
Foreningen til nedlæggelse af Tange sø

"Gudenåen er Danmarks stolthed!" Bag dette citat gemmer sig uden diskussion en af de største skandaler, vi endnu har set på det natur- og miljøpolitiske område i Danmark. Selvom denne sag, målt i ha, kun er halvt så stor som det store naturgenopretningsprojekt, man indviede ved Skjern å i 2003 (2200 ha), vil konsekvenserne af en reetablering af Gudenåen til gengæld rumme fordele der ret beset langt overgår de fordele, man nu har realiseret ved Skjern å. Sagen om Tange sø er et sagskompleks, der strækker sig helt fra miljøministerniveau til græsrodderne i den jyske muld. En "sag", der rummer så megen dårskab, at det vel kun er rimeligt, at den lægges åbent frem til offentlig beskuelse, men lad os begynde med problemidentifikationen.

I begyndelsen af det 20. århundrede fik Tangeværket koncession på at udnytte vandkraften i Gudenåen i 80 år, og man opstemmede herefter Gudenåen, etablerede Tangeværket og Tange sø blev dannet. Den berømte Gudenå laks blev herved udryddet og scenen var sat til det der vel ret beset kun kan ses som et natur- og miljømæssigt mareridt i den Midtjyske natur, hvor algeopblomstring, fiskedød, myggeplage osv. hørte til dagens orden. Siden 1920'erne har samfundets værdier ændret sig, de virkebetingelser samfundet opererer ud fra er totalt forandrede, og grundbetingelserne for Tangeværkets drift som økonomisk rentabel energiproducent er væk. Problemidentifikationen er derfor også simpel; skal vi lægge Gudenåen tilbage til dens oprindelige forløb og dermed nedlægge Tange sø, eller skal vi bevare Tange sø? Med de værdipolitiske udmeldinger der har været ytret gennem de seneste mange år, burde problemløsningen være lige så simpel; reetabler Gudenåens urgamle forløb! Det, der kan undre er så, hvordan denne tilsyneladende åbenlyse konklusion, er blevet håndteret i den politiske proces – fra ministerniveau og ned! Så lad os gå lidt videre og se på de "julelege", der har været bragt i spil i sagen om Tange sø.

Den første "leg" man fandt på i Folketinget, da Tangeværkets koncession på vandindvinding fra Gudenåen/Tange sø udløb i 2001, var den velkendte "syltetøjskrukke". Selvom koncessionen var udløbet, kunne ingen finde ud af, hvad man skulle gøre, og man brugte derfor "syltetøjskrukken" ved at give Gudenåcentralen amba, der ejer Tangeværket, en midlertidig forlængelse af koncessionen år efter år. Selvom man jo i 80 år havde vidst, at der skulle findes en løsning på problemet, var det ikke just "rettidig omhu" der prægede den politiske scene. Denne "leg" fortsatte man så med i 13 år, indtil det til sidst blev for meget. Det var blevet lidt for pinligt år ud og år ind, at skulle give disse midlertidige tilladelser, så man bestemte, at den såkaldte "Tangelov" skulle ophæves, og Tangeværket nu skulle reguleres efter de bestemmelser der gælder for almindelige energivirksomheder. Herved begyndte man så på den anden - også velkendte "leg" - der hedder: "send aben videre". Det var nu ikke Folketinget, men i stedet Viborg Kommune, der var udset til at skulle håndtere driftstilladelser til Gudenåcentralen amba – "keine hexerei, nur behändigkeit". Det vender vi tilbage til.

På Christiansborg har man gennem årene, fra embedsmandsværkets side, naturligvis været klar over at netop Tange sø sagen, har været en "varm kartoffel" for den til enhver tid siddende minister. Derfor har

embedsværket også til enhver tid forsøgt at skærme ministeren overfor noget, der blot kunne ligne konflikt – læs stillingtagen til sagen! Det nåede sit højdepunkt i 2013, da Naturstyrelsen faktisk fik tilbudt at kunne købe de andele, Gudenåcentralens største andelshaver NRGi rådede over. Man takkede nej fordi det, som man sagde, ikke kunne finansieres! Herved er vi nået til den tredje "leg" som hedder: "*spil dum*". Det var ubetinget en dumhed af rimelige proportioner, da man takkede nej til dette tilbud, men denne dumhed var primært begrundet i hensyntagen til den til enhver tid siddende miljøminister, sekundært måske i direkte særinteresser i Naturstyrelsen. Hvis Naturstyrelsen virkelig havde ønsket at fremme en bæredygtig udvikling i området gennem en reetablering af Gudenåen, ville man aldrig have haft bedre mulighed end gennem et ejerskab i Gudenåcentralen amba!

Nu er det jo ikke sådan, at Styrelse og Ministerium ikke ved, at der skal træffes en eller anden form for løsning i sagen. Derfor bad man så i 2002 COWI om at lave en rapport, der belyste disse løsningsmuligheder. Fra politisk hold havde man dog besluttet, at en af Kommissoriets centrale præmisser var, at Tange sø skulle bestå i sin oprindelige kunstige form. Denne præmis stred selvfølgelig direkte imod det, de fleste af Folketingets partier selv havde proklameret af diverse positive miljømålsætninger, tilslutning til en mere bæredygtig udvikling, smukke ideer om "*grøn vækst*" osv. Herved når vi til den fjerde "leg", som vi her vil kalde "*den salomoniske løsning*". Det politiske niveau har i årevis haft den opfattelse, at løsninger skal udformes som "både-og", ikke som "enten-eller" løsninger – altså kompromiser efter devisen: når man står med hovedet i en gasovn og fødderne i en kummefryser, har man det gennemsnitligt godt! Det betød, at man nu forestillede sig, at hvis man lod Tange sø bestå, og lavede et såkaldt "omløbsstryg", ja så ville alle – gennemsnitligt - være glade og tilfredse. At det ikke løste problemerne, men igen overlod problemerne til de kommende generationer, var sådan set udenfor bedømmelsens sfære. Man mente her, at det åbenbart ikke var nok for disse fremtidige generationer, de kun skulle belemres med en kunstig sø, nu ønskede man også, at de skulle have et kunstigt vandløb at tage sig af, når fremtidens oprydningssarbejde skal igangsættes. Her er vi ved et af de helt centrale problemer - politikernes opfattelse af deres rolle er som administratorer af det man - forkert - opfatter som "befolkningens ønsker" i stedet for at fremstå som entreprenører, igangsættere og rollemodeller for innovative tiltag. Her er der desværre ikke plads til hverken visioner, bæredygtig udvikling eller rationelle beslutningskriterier, i stedet for er det tværtimod mellemproportionalen, nivelleringen og udfladningen, der nu gør sig gældende. Som tilskuer kan det være ganske underholdende, men alligevel tragisk, at se på tilblivelsen af en beslutning der åbenlyst tager prisen som årtiers største og mest hændervridende fejltagelse på miljø- og naturområdet i Danmark, såfremt man skulle vælge at bevare Tange sø. Det er ikke en mening, en tro eller et skøn – det er et faktum, desværre!

Vi er så nået til den femte "leg" der har været i spil på Christiansborg – "*flid, fedt og snyd*". Her har Venstres folketingsmedlem Kristian Pihl Lorentzen, som selv bor ved Tange sø, i samarbejde med Foreningen til bevarelse af Tange sø, siden 1995 inviteret den til enhver tid siddende miljøminister over til det Midtjyske for at se på "herlighederne". En god frokost og en solnedgang fremmer nemlig forståelsen, og så går tingene altid meget bedre bagefter. At diverse miljøministre mf. her tilsidesætter Vandrammedirektivets bestemmelser, egne værdipolitiske udmeldinger og miljø- og naturpolitiske målsætninger er sådan set sagen uvedkommende. Det fører så over i den sjette "leg": "*hører intet, ser intet*". Sagen om Tange sø er efterhånden så godt belyst via snesevis af rapporter, notater osv. at det formelle beslutningsgrundlag skulle være til stede. Men nej, det betyder mindre, når der skal tages stilling. Her er det ikke rationelle kriterier der anvendes men følelsesmæssige, irrationelle argumenter. Men det er åbenbart OK, når det gælder

sagen om Tange sø. En sådan "argumentation" ville ikke have mange chancer indenfor andre politiske emneområder, men det er selvfølgelig også sagen uvedkommende. Det leder over til den syvende "leg": "hvad fatter gør..." Der sidder folketingsmedlemmer og kommunalpolitikere som véd, at man så at sige "har skidt i nældeerne" i denne sag, men ikke føler, at man kan ændre sit standpunkt, når man nu en gang har udtalt sig til fordel for at bevare Tange sø. Denne position er også velkendt, og det, at en sådan holdning betyder store forringelser for miljøet og naturen, dårligere økonomiske betingelser for region og kommuner og manglende opfyldelse af vigtige samfundspolitiske målsætninger, er naturligvis også sagen uvedkommende.

På det kommunalpolitiske plan, hvor sagen driftsmæssigt nu er planlagt at skulle håndteres i Viborg Kommune, har man i årevis naturligvis været opmærksom på problemerne omkring Gudenåcentralen amba og Tange sø. Gang på gang har man fra byrådene i Silkeborg og Viborg udtrykt sin støtte til Gudenåcentralens aktiviteter, og det kan jo virkelig undre, når man ser på sagens substans. Hvordan sådant noget kan forekomme, skyldes den ottende "leg", vi træffer på; lad os her kalde den "de hellige haller". Man sørger for at få kommunalpolitikere, der er for at Tange sø skal bestå, placeret i så mange af de hellige kommunalpolitiske haller som muligt – råd, udvalg, bestyrelser osv. - for at fremme en "hensigtsmæssig" sagsgang. At det samtidig går stik imod væsentlige kommunalpolitiske målsætninger indenfor økonomisk udvikling, turisme og natur er også her sagen uvedkommende. På det kommunalpolitiske plan spiller man også med, når det gælder den niende leg; "beløn vennerne". Her i 2015 har Viborg Byråd således forsøgt at give Gudenåcentralen amba en vandindvindingstilladelse uden tidsbegrænsning. Mere end 80 organisationer og enkeltpersoner har protesteret mod denne beslutning, og det er nu op til Miljø- og Naturklagenævnet at træffe en afgørelse i denne sag. Denne afgørelse vil blive forholdsvis kontant, for det Viborg Kommune har begivet sig ud i, er selvfølgelig i strid med både lovgivning og etisk adfærd. Årsagen skal formentlig findes i det borgerligt dominerede byråds ønske om gerne, at ville give NRGi en mulighed for senere at kunne trække sig ud af Gudenåcentralen amba med en stor pose penge. Hvis man således gav Gudenåcentralen amba en tidsubegrænset vandindvindingstilladelse ville et senere erstatningskrav fra NRGi blive tilsvarende større, end hvis man blot havde givet en åremålstilladelse. At det er i strid med lovgivningen og etisk strider mod kommunens egne retningslinjer er sådan set udenfor sagens bedømmelse, når vennerne skal belønnes.

Ikke bare Folketinget og kommunalpolitikere har været på banen i denne sag, også diverse interesseorganisationer spiller med, og her er vi ved den tiende og sidste "leg" der hedder "mig selv, mig selv, mig selv". Lokalforeningsformanden i Danmarks Naturfredningsforening i Silkeborg er for at Tange sø skal bestå, fordi hun finder området "smukt" og gerne vil bade i søen. Den tidligere formand for DN's lokalforening blev her tidligere væltet, fordi hun mente, at Gudenåen skulle reetableres. At Danmarks måske mest unikke natur i dag ligger på bunden af Tange sø, er selvfølgelig sagen uvedkommende, uanset at man er medlem af Danmarks Naturfredningsforening, der arbejder for at skaffe medlemmerne adgang til mere oprindelig natur. I samme boldgade finder vi Foreningen til bevarelse af Tange sø, hvis medlemmer gerne vil bevare Tange sø, fordi de har mange minder fra søen, nyder at gå en tur, lufte hunden osv. At en sådan holdning vil være til ubodelig skade for tusindvis af mennesker, og ikke mindst de fremtidige generationer, at det medfører tab af arbejdspladser i området, at det betyder store, mistede muligheder for de fremtidige generationer er sådan set sagen uvedkommende. Lokalforeningen af Dansk Ornitologisk Forening er også for at Tange sø skal bestå. Det er i denne sammenhæng selvfølgelig også sagen uvedkommende, at vi ved en nedlæggelse af Tange sø ville se et langt rigere fugleliv udvikle sig og opleve

en langt større biodiversitet i området, netop til glæde for DOF's medlemmer. Der har landsforeningen DOF, da heldigvis også set!

Lad mig så vende tilbage til citatet: "*Gudenåen er Danmarks stolthed*". Det er formuleret af tidl. miljøminister Ida Auken, og her er vi måske ved selve kernen i problemet – dårsken! Der er desværre vel kun denne ene forklaring tilbage, fordi man, med dokumentation i hånd, kan godtgøre, at Gudenåen faktisk er Danmarks mest mishandlede vandløb, når vi ser på antallet og arten af de indgreb, dette vandløb har været udsat for gennem tiden. Det kan samtidig godtgøres, at der ville være meget store nettofordele ved at reetablere Gudenåens løb. Og denne sagsbundne dårsken fortsætter. Man tror, at det der skal besluttes er, "om der er smukt ved Tange sø", mens beslutningens kerne derimod er, *om det er bedre eller værre – miljømæssigt, naturmæssigt, økonomisk og samfundsmæssigt - at genetablere Gudenåens forløb, frem for at bevare Tange sø?* Man tror, at beslutningen kun vedrører den nuværende generation, hvor det faktisk er de kommende generationer der bliver taberne, hvis Tange sø får lov at blive liggende, hvor den gør. I samme åndedrag gør man med sine udmeldinger sagen til et kortsigtet operativt spørgsmål, mens den i virkeligheden er strategisk og langsigtet! Man forsøger at fremme ikke-bæredygtige løsninger med de eksisterende forslag, mens det der i EU og andre steder er gjort til bærende vurderingskriterium om løsningen er bæredygtig eller ej. Man forsøger endvidere nok engang med en salomonisk løsning på et problem, der reelt kræver et enten eller. At man ikke for længst har indset det som miljøminister, som folketingsmedlem kan vel kun skyldes en ting – dårsken!

Så hvis politikerne nu ikke forstår, hvorfor de ligger i bund, når det gælder vurdering af *troværdigheden*, ja så kig på sagen om Tange sø og forstå og acceptér, at denne bundplacering er fortjent. Og hvis politikerne ikke forstår, hvorfor de er *ringeagtede* pga. deres inkompetente omgang med beslutningsprocesser og løsningsmodeller, ja så se på sagen om Tange sø og acceptér, at denne konklusion er valid. Og hvis politikerne nu ikke forstår, hvorfor de vurderes som *moralsk anløbne*, så kig på sagen om Tange sø og indse, at der faktisk er en stor afstand mellem det man siger, og det man så gør i denne sag. Og hvis politikerne nu føler sig angrebne på netop årsagen, til at de i sin tid gik ind i politik – nemlig *for at gøre tingene bedre for den brede befolkning* – så indse, med baggrund i sagen om Tange sø, at I undervejs i processen mistede retningsfornemmelsen og endte i den diametralt modsatte grøft!

Så måske skulle man nu begynde at bruge tiden på at gøre sagen om Tange sø vedkommende på det politiske niveau i stedet for - som hidtil - uvedkommende! Netop denne sag demonstrerer til overflod, hvad der er galt med det politiske system i Danmark. Der eksisterer de facto ingen nettofordele af hverken miljømæssig, naturmæssig, økonomisk eller samfundsmæssig art ved at bevare Tange sø, og alligevel er det tilsyneladende den løsning, man vælger! Miljøministeren styrer således usvigeligt mod en løsning, der med sikkerhed vil indbringe den danske regering for EU domstolen for brud på Vandrammedirektivet – er det virkelig det, man ønsker? Er det virkelig den løsning en regering der har sat "grøn vækst" på programmet, kan tilbyde? Er det virkelig den eneste innovative løsning en regering, der gerne ser en bæredygtig udvikling i Danmark, kan fostre? Er det virkelig den løsning, man gerne vil overlade til de kommende generationer – ikke *ét*, men nu *to* kunstige vandsystemer? Det ville derfor klæde Folketingets medlemmer, hvis man nu i stedet for dansen om den varme grød, "fægtede med åben pande" som gode gamle Holger Danske i kasematterne under Kronborg. Der er hårdt brug for en opvågner for at få reetableret blot en lille bitte brøkdel af den oprindelige danske natur!

Post script

Det er naturligvis vores håb, at de påstande der er fremsat i ovenstående notat, vil kunne tilbagevises som ufunderede, illusoriske og uvederhæftige. Det vil bl.a. være tilfældet, hvis man nu fra Folketingets side tager bladet fra munden, og beslutter sig for den eneste rigtige løsning dvs. en reetablering af Gudenåens urgamle løb til glæde for mange, mange tusinde mennesker og - ikke mindst - de fremtidige generationer.